

MET MEER DAN WAPENS ALLEEN!
Studie, gebed en actie. Een teruggekeerde opgave voor de Vredesbeweging.

**Vredesweeklezing door Gied ten Berge in de Hooglandse Kerk voor de Leidse Ekklesia.
22 september 2024.**

Onze minister van defensie zei onlangs, dat we in een grijs tussengebied leven: hij sprak over "geen oorlog en geen vrede". Ik waardeer zijn realisme, maar dat confronteert ons nóg meer met de vraag: hoe praktiseren we vandaag het principe van de hoop, een hoop die, zoals we zingen, "niet sterven wil", op een continent waar weer zovelen door oorlogsgeweld sterven?

Meerderden van ons zijn opgegroeid in de tijd van de Koude Oorlog, daarna leek in 1989 de eeuwige vrede uitgebroken, wapens werden massaal verkocht of ze gingen naar de schroot. Oekraïne gaf in 1994 al zijn kernwapens, 1700 stuks, aan Rusland om ze te ontmantelen, in ruil voor de bevestiging van zijn onafhankelijkheid. Oekraïne kwam bedrogen uit. Dit zijn heel andere tijden... Hoop waait ons niet meer aan, wel de brandlucht uit Oekraïense steden. Waartoe dagen deze tijden ons uit?

Ik volg in mijn antwoord drie, mij vertrouwde lijnen die binnen Pax Christi, al 70 jaar goede wegwijzers zijn gebleken, een degelijk *frame*: 'Studie, gebed en actie'.

1) **Studie.** Binnen mijn generatie werd in 1977 besloten tot een grote campagne om in Nederland de kernwapens weg te halen, om - *let goed op* - niet alleen van deze 'non-wapens' af te komen, maar ook om de toen vastgevroren politieke situatie van onvrijheid en dictatuur op ons continent los te wrikken. Om de stukken zó op het bord te krijgen, dat er beginnetjes konden ontstaan die perspectief konden bieden voor een duurzame, rechtvaardige vrede - één die alleen mogelijk werd, vonden we, als democratie en mensenrechten voor alle Europeanen het veiligheidsfundament zouden worden. Dat bleek om te beginnen een educatieve opgave. "Ga studeren, zoek uit hóe deze stagnatie zo gekomen is, welke invloed vooral massavernietigingswapens hierop hebben?" Dat waren de morele, theologische, historische en politieke vragen waarmee al gauw 400 lokale groepen aan het werk gingen; zo'n 4000 activisten. Wetenschappers van meerdere universiteiten, ook de Leidse, hielpen ons de zogeheten campagne '*Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen in Nederland' intellectueel* te onderbouwen. 'Om te beginnen...' werd het een studerende beweging: heel bijzonder.

2) **Het bidden voor vrede**, werd toen al in de Vredesweek uitgedrukt met vredesdiensten, wakes, stiltekringen, theologiegroepen. Een jaarlijkse Liturgiekrant voor kerken en scholen met handreikingen voor liturgie, ritueel en gebed ondersteunde dat. PAX was vanouds ook een pelgrimsbeweging, vlak na de Tweede Wereldoorlog ontstaan in het Frans-Duitse grensgebied. Een biddende beweging dus, die het 'bidden met de voeten' kende. Dit pelgrimeren vloeide over in demonstreren. Ook heel bijzonder

3) Het aantal **actiemodellen** vermenigvuldigde zich snel. Politieke partijen werden op de huid gezeten, burgers trouwens ook, bijvoorbeeld met huis-aan-huis petitionnementen. Nederland werd het hart van de zogenaamde '*Hollanditis*', een virus dat miljoenen mensen aanstak en inspireerde tot massademonstraties: in alle Europese hoofdsteden. Een beweging waarin het besef doorbrak, dat voor een echte, grote verandering er moest worden samengewerkt met democratische verzetsbewegingen in Centraal- en Oost Europa: *Charta, Schwerter zu Pflugscharen, Solidarność, Memorial*, enzovoorts. We wilden

zo elkàar legitimeren, ons samen bevrijden van dreiging, maar ook samen strijden voor democratie en toekomst. Ook gemeente- en parochiecontacten in Midden-Europa werden hiervoor bijzondere middelen. We bewezen dat het kon, zo'n echt pan-Europese vredesbeweging die over muren en door prikkeldraad heen ging. Een heel bijzondere herinnering blijft dat, met lessen, ook voor de generatie van vandaag.

Vandaag, zoveel decennia verder, loop ik de drie punten van onze aloude missie opnieuw langs.

1) **Studie.** Ik denk dat we vandaag geconfronteerd worden met niet afgemaakte studies inzake vrede voor heel Europa. De vraag, hoe het mogelijk was, dat we - toch wel naïef - Oekraïne in 1989 weerloos achter lieten, als prooi voor een sluimerende Russische revanche. De Oekraïense *Revolutie van de Waardigheid* van 2004 en de *EuroMaidan* revolutie van 2014, zagen velen nauwelijks aankomen. Ik ook onvoldoende en ik voel hierover eerlijk gezegd een ereschuld.

Ik zeg dat, omdat ik zelf in 2022, nadat Poetin het noorden van Oekraïne was binnen gevallen (eerder viel hij al aan in het oosten en op de Krim), pas weer meer op Midden- en Oost-Europa ben gaan studeren. Dacht ik dan óók, dat in 1989, zoals Fukuyama zei, "het einde van de geschiedenis was aangebroken"? Nou nee. Maar de alarmbellen gingen wel af toen Jan Roos, een bekende provocateur in 2016 met steun van Forum voor Democratie, de PVV, maar toen ook nog van de SP en zelfs de Partij voor de Dieren, het associatieverdrag van Oekraïne met de EU - middels een referendum - meende te moeten saboteren. Maar 30 % van de kiezers kwam opdagen en daarvan stemde 60% tegen Oekraïne. Dat was tijdelijk een opluchting. Toch realiseerde ik me toen al goed, dat er iets erg fout zat met het moreel-politieke kompas van een groeiende groep Nederlanders. En ik voelde teleurstelling, omdat mijn eigen vredesbeweging, die van het grote 'Volkspetitionnement', met zijn blik op een democratische horizon voor àlle Europeanen, er op dat moment niets tegenover kon stellen.

Ik was zelf in 2016 steeds meer geëngageerd geraakt met het Israëliisch-Palestijnse drama, ik steunde Israëli en Palestijnen 'van goede wil', schreef er drie boeken over, waaronder een proefschrift, ik organiseerde zogenaamde solidariteitspelgrimages naar het Heilige Land. Maar na het oplaaien van de oorlog in 2022, voelde ik opnieuw, dat het nadenken over de toekomst van Europa en de taken van de vredesbeweging in dat kader, weer een primaire verantwoordelijkheid voor de vredesbeweging was geworden.

Ik ging websites volgen. Ze hielpen me, zoals die van *Raam op Rusland*. Ik volg het *on line* nieuws ook uit *The Guardian*, *The Washington Post*, *Die Tageszeitung*. Het nieuws uit *The Moscow Times* van naar Amsterdam gevluchte Russische journalisten, beveel ik van harte aan. Ik ging voor het eerst, soms heel onaangename confrontaties met Poetins trollen en meelopers aan op de (a-)sociale media. Ook daar heb ik van geleerd - hoe je ze herkent bijvoorbeeld en hoe je ze aanpakt. En vooral, hoe in de mondiale oorlog van vandaag, alles met alles samenhangt.

2) **Het bidden om vrede.** Ik leerde al in het IKV dat een vredesbeweging in zijn reflectie en gebed nooit de lastige morele en politieke dilemma's die op je pad komen, zomaar voorbij mag lopen, laat staan ze 'overlopen'. In psalm 85 - een heel waarachtige bede om uitzicht op 'Gods Heil' - is vrede geen losstaand begrip. We lezen dat "genade en waarheid" elkaar "ontmoeten" en dat "vrede en gerechtigheid" elkaar zelfs "kussen". Dat klinkt hemels, in die hemel verkeren we, hier en nu, natuurlijk niet, maar dit is wel het visioen. Bidden om een waarachtige vrede, betekent méér dan ooit een gebed om ons te

helpen de reële morele en ethische dilemma's van het moment niet uit de weg te gaan of snel te overstijgen.

Een voorbeeld: mijn vorig jaar overleden goede vriend, de ethicus en Pax Christi man Fred van Iersel bad om verantwoorde keuzes te mogen blijven maken, ook als het leven spannend zou worden. Persoonlijk en politiek. Hij ging er regelmatig voor naar Lourdes, ook met geestelijk en fysiek gewonde militairen uit Oekraïne. Hij was een kritische, christelijke 'vredesbeweger'; een voorbeeld, omdat hij - in zijn laatste levensfase nog - actief betrokken bleef bij het optuigen van een nieuwe dienst van katholieke geestelijke verzorgers binnen de krijgsmacht, een honderdtal - *en let op* - ...in Oekraïne! Hij stond al eerder aan de wieg van zogenaamde 'ethische dilemma trainingen' voor Nederlandse militairen. 'Droog oefenen' noemde hij dat: je geestelijk en in theorie voorbereiden op het nemen van beslissingen in onmogelijke situaties, iets dat je in het militaire vak bijna niet kunt ontlopen. Fred wees de 'rechtmatige militaire verdediging' bepaald niet af. Maar hij wilde de Oekraïense krijgsmacht tegelijk méér geven dan wapens alleen. In die bijzondere zin, had hij een 'biddende krijgsmacht' voor ogen: niet één waarvan de pastores de wapens zegenen, maar wel één die mensen nabij blijft die vechten voor een vrede met gerechtigheid, óók met wapens als die nodig zijn. Fred van Iersel heeft ons een heel bijzondere erfenis nagelaten.

3) **Actie**. Het organiseren van studie-activiteiten, met name over de geschiedenis van de verhouding tussen Rusland, Oekraïne en West-Europa vormt mijns inziens een belangrijke opstap voor vredesactie vandaag. Het was de overtuiging van IKV en Pax Christi voorman, de vredespsycholoog Ben ter Veer, bedenker van de IKV-campagne van 1977, dat vredesactivisten sterker staan als ze meer van de militaire hoed en de rand weten. Het eerste doel van de IKV-campagne in 1977/1978 was, om iedereen in de nieuwe beweging, intellectueel en moreel toe te rusten en te helpen om samen school te maken. Maar de vredesbeweging werd in de jaren '90 meer een projecten organisatie en moest met zoveel onderwerpen aan de slag, dat ze zich nauwelijks meer één brandpunt kon veroorloven, en dat maakte haar minder effectief.

Is het te laat om de vredeseducatieve taken van de vredesbeweging te revitaliseren? Ik zou zeggen: pak zelf die toerusting weer op! Vorm, net als toen, plaatselijke kernen waarbinnen studie, maar ook bezinning en gebed, op elkaar worden afgestemd, en waar acties worden voorbereid. Kringen, die je bijvoorbeeld nodig hebt om samen het vele nieuws en *fake*-nieuws, dat op ons afkomt, te kunnen onderscheiden, 'oorlogen en geruchten van oorlogen' beter te kunnen duiden, waar je publieke discussies start, kringen waar je ook samen boeken leest, en waar je wellicht samen spreekt over de beste omgang met sociale media en over zinvol moreel politiek handelen. Een paar leestips:

- Marc Jansen, *Grensland. Een geschiedenis van Oekraïne*.
- De briljante studie van de Oekraïense historicus Yaroslav Hrytsak, "*Ukraine, the Forging of a Nation*" waarin hij de ongelofelijke, duizendjarige geschiedenis van Oekraïne vertelt. Hij ontvouwt de al eeuwen aan de gang zijnde strijd van imperialisten en kolonistoren uit het noorden, het zuiden en het westen die het op Oekraïne gemunt hadden; je realiseert je, dat die strijd in deze tijd wel eens beslissend kan zijn: met *warmonger* Poetin als mogelijk laatste, grote obstakel.
- Op mijn stapeltje ligt ook nog "Bloedlanden" van de Britse historicus Timothy Snyder. Ik las al wel zijn boekje *On Tyranny*, (ondertitel: "*Twintig lessen van de Twintigste eeuw*"). Ook hij geeft je een adelaarsblik. Wat ik jullie graag meegeef uit zijn epiloog, is de waarschuwing dat een tekort aan historisch bewustzijn ons in deze tijd extra kwetsbaar maakt voor wat hij de "antihistorische" tendensen van

onze tijd noemt. In mijn woorden: enerzijds extreem denken en spreken in termen van 'onvermijdelijkheid' (bijvoorbeeld: 'grenzen sluiten!' of 'onvoorwaardelijk onderhandelen!') en waar morele vervreemding en onverschilligheid de prijs van vormen. Anderzijds: een neiging, om alles wat gebeurt, weg te laten vloeien in een mistig soort eeuwigheid, een twijfelachtige spiritualiteit waarin tastbare, hoopvolle perspectieven mee verdwijnen.

- In Leiden vandaag, beveel ik het niet gemakkelijke maar wel fundamentele boek "*[Nieuw]-fascisme*" aan, van de Leuvense en Leidse politiek-filosoof Nidesh Lawtoo.
- En mocht je wat meer literair zijn ingesteld: lees ook eens nieuwe Oekraïense en Russische romans, zoals het prachtige boek "*Zusters*" van de Oekraïense Oksana Zaboeko over de strijd van oude en jonge vrouwen tijdens de *Maidan* revolutie.
- In het Duits las ik pas van de uitgeweken Russische auteur Sergej Lebedew, *Titan oder die Gespenster der Vergangenheit*, waarin hij het eigen schuldige, onverwerkte Russische verleden - de 'spoken van het verleden' dus - tevoorschijn roept. Zulke spoken bestaan. Ze maken trouwens óók deel uit van onze werkelijkheid. Pas als de duisternis wijkt, kunnen ze worden herkend en aangepakt.

Plaatselijke vredeskernen, zouden heel praktisch, ook Oekraïense en Russische vluchtelingen kunnen helpen, omdat vredesbewegingen, mensenrechten- en vluchtelingenorganisaties dringend meer handen en voeten nodig hebben. Ik hoef dat hier niet uit te leggen, de Leidse Ekklesia zet met veel taalcoaches zijn beste beentje voor. Laat ze dat ook doen in samenspraak met PAX, stel ik voor. PAX steunt Oekraïense groepen die, terwijl de bommen vallen, hun rechtsstaat hardnekkig blijven opbouwen. Besef goed: in Nederland zijn nu partijen aan de macht die uit zijn op het staken van die steun. Dat kan politiek betekenen, dat binnen 'het hoofdlijnen akkoord' de steun aan de civiele Oekraïense samenleving wordt los gelaten: dus wel wapens sturen, maar tegelijkertijd de opbouw van een democratische samenleving saboteren. Bespreek in eigen kring, welke democratische, politieke partijen en sociale bewegingen jouw lidmaatschap nu meer dan ooit nodig hebben, om de jonge democratie in Oekraïne, maar ook onze eigen democratie overeind te helpen houden. Een brede Oekraïne beweging, mede door kerken gedragen, zou nu eigenlijk onontbeerlijk zijn. Maar ik beschouw het ook ieders persoonlijke morele en politieke opdracht, om in deze chaotische, gepolariseerde tijden kleur te bekennen en een strijdbare hoop uit te dragen.

Ga voor een hoop die strijden wil!
Vrede en alle goeds!

Gied ten Berge

giedtenberge@gmail.com

Links:

Fred van Iersels gelovige visie op de vredesbeweging

<https://www.nieuwwij.nl/achtergrond/fred-van-iersel-en-het-belang-van-studie-en-gebed-voor-vredesbewegers/>

Het Oekraïne werk van PAX

<https://paxvoorvrede.nl/oorlog-in-oekraïne/>